

ШЫН

1969 ч.
ИЮЛЬ
27

ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 175 (8021).

Өртөө 2 көп.

НАЙЫРАЛЧЫ БЕСЕДА БОЛГАН

БНП ТН-ның келимгү, Болгария Улус Республикасынын Даштыкы херитер министир эш И. Башевти СЭКП ТН-ның Чикгине секретары эш Л. И. Брежнев июль 25-те күзүлө алган.

Олардың аразында болган беседа акы-дуңма ийи партия биле чурттуу аразында харылааларның мазуун илергейлээн, эш-хуузулда чагай найыралды эртен. Беседага Совет Замиле биле Болгария Улус Республикасынын аразында үе-

туңалдыг иды аныдажылыгы улам быжылганын, хер-жудерини, марксизм-ленинизмдин болгаш пролетарын ин-тернационализмдин принциптерин барындаалаш, социалист-тик чурттардың чангыс эвин, сырын каттыгышынын бы-жылганын айтыргаларын чугаалашкан. Европада байдал-биле каттай амгы үениң далайга байдалының чамдын айты-рыларын талашы-биле санал-анал солуканы ажи-тыг болган.

КУШ-АЖЫЛЧЫ БАЗЫМНАР

1969 чылдың бирги чартында ССРЭ-нің улус ажил-агыйын хөгжүдериниң күрүне планының күүселдезиниң түңнелдери

Совет Эмелдезиниң ажилчы топтары В. П. Ленинниң төртүтүнүн хуунунда бээр 100 чыл оюн төлөтпиг уткуур болгаш беш чылды хуусаа бетинде күсөдир жошсо-циалисттик чарышты калбарткан. 1969 чылдың бирги чартында экономиканы, эртемни болгаш культураны хөгжүдөр, улуустуң чагай амыдыралын көдүрөр та-лазы-биле чаа-чаа чедикшиинерни чедип алган деп, ССРЭ-нің Министрлер Чөвү-лелинин чыныгыда төзүлүш турар. 60 чылдың апрельде 115 миллион кижи — чурттуң күш-ажыл кымыл пилдар барың бүтү чолу — кирешени Бүтү-эвиледе көбей-лэп суботниң утук бугурулгачи чедик-шиинер-биле демдегеттиген болгаш планын күүсөдиргеге утук салышкын болган.

Улетүрү продукцияны сайгарарынын болгаш кылыларын чугула хевирлерин хей нуруузуң бугурулгачи чартың чыл планын ажың күсөттиген. Улетүр бугурулгачи немесде өвүдөөн эртен чылдың бирги чарты-биле деңизерге 6,9 хуу, оон иштинде ийги кварталда — 7,8 хуу болган. Улетүр продукцияны бирги чартың чыл планында көдүргөнгөндө 2 миллиард хуу рубль сайгарган.

Улетүрүң чугула адырлары про-дукция бугурулгачи көвүдөткөн: элек-троэнергетика — 11 хуу, оодар чүтү улетүрү — 2 хуу, кара болгаш оңат ме-таллургия — 4 хуу, химия болгаш нефть-иния улетүрү — 10,5 хуу, машина ту-дүшүкү болгаш металл ажиллаң кы-лымшыкы — 12 хуу, ийи ажиллаң кы-лым болгаш металл-ажаа-сазын улетүрү — 3 хуу, туудат материаллар улетүрү — 2 хуу, чик улетүрү — 6 хуу, аш-чөм улетүрү — 4 хуу, кулутура-амыдырал болгаш ажил-агый бараанын бугурулгачи — 14 хуу.

Чартың чылдың төнтүгүлө планлаш-тының болгаш экономиканы талазы-биле дүң берилишкениң чаа системезинде 33,6 мун улетүр бугурулгачи ажиллаң тур-га болгаш бүтү улетүр продукцияның 80 ажиң хуузуң бугурулгачи, арың орул-ганы 90 хуузуң берген.

Эртен чылдың бирги чарты-биле де-ңизерге, бугурулгачи көвүдөткөн болгаш: электроэнергетика — 28 миллиард киловатт-шак, нефть — 0,4 миллиард тонна, газ — 6,9 миллиард кубометр, аш-чөм — 1,5 мил-лион тонна, минералдык чедикшиинер — 1,2 миллион тонна, пластиник маастар болгаш септетик чукучтар — 81 мун тонна, химия волюккодулар — 13 мун тонна, металл кестирер станоктар — 3,7 мун сая-ны, приборлар, автоматизмизация бол-гаш саналга техникаларын херекселдер — 153 миллион рубль, автомобилдер — 25,4 мун санын, тракторлар — 9,3 мун сая-ны, алюминий, ас. пшн, никель болгаш өскө-дөө оңат металлдарын, нефть-химиянын болгаш нефть ажиллаң кылым-шынын продуктуларын, продукциянын өскө-дөө хей хевирлерин бугурулгачи өскөн.

Улуустуң херексел бараанын бугуру-лгачи эртен чылдың бирги чарты-биле деңизерге, минтаар көвүдөө: хөвөң-са-ама, дүк болгаш торгу бестер — 98 мил-лион дөрбөлчө метр, даштыкы трико-таж — 28 миллион санын, дарааныга кы-лылар — 818 миллион рубль, хөм иди-ктер — 18 миллион ажиң, балык продукция-лар — 85 миллион рубль, телевизорлар — 334 мун санын, соодуктулар — 239 мун санын.

Бугурулгачи ажиллаң техника-экономика кертүлгачи ажиллаң. Улет-үрде күш-ажылды бугурулгачи эртен чылдың когору үеа-биле деңизерге 4,4 хуу, оон иштинде ийги кварталда — 5,4 хуу бөдөө.

Улус ажил-агыйында арың орулга ий-тизэ-биле 7 хуу, оон иштинде улетүрүдө — 8,5 хуу көвүдөө.

Чуртта бүтү көдө ажил-агый культу-раларын таралга шадлар эртен чыл-дын ийги болгаш 208 миллион рубль турган. Тараа культуларын шад-лар калбарган.

Чурттуң хей районнарында колхозтар болгаш совхозтар тараа культуларын дүжүдү ажаллаң алып ажиллаң калбар-ган. Чөр болгаш саңа көдөр болгаш мал чедикши бөлөктөр талазы-биле ажил чоруп турар.

Мал ажилынын продуктуларын садип алырынын чартың чыл планын ийитиз-биле күсөттиген. Ызың болза-даа кол-

хозтарын болгаш совхозтарын чамдын көзүн күрүгө садарынын планын төдөр күсөттиген.

Эртен чартың чылда көдө ажил-агый 145 мун трактору (физиктик единашлар-биле алырга) 71 мун түн болгаш ту-скайыткан автомобилдерин, 43 мун та-раа ажаллаң алып, 3,3 мун картофель ажаал алып, 5,6 мун сыйла ажаал алып ком-байнлары, 3 мун хөвөң ажаал алып ма-шиналарын, өскө-дөө хей техникамы ал-ган. Көдө ажил-агыйга 20 миллион тонна хер минералдык чедикшиинер берген, ол болза 1968 чылдың бирги чарты-нда 1,5 миллион тонна хей дээн ол.

Транспорттуң бүтү хевирлерин чүкк эртенде 1968 чылдың бирги чартында 4,2 хуу, оон иштинде ийги кварталда — 4 хуу көвүдөөн дээн ССРЭ-нің Төп статистика эртелегинде чыныгында демдегелен.

Улус ажил-агыйында күрүгөң төнтү-көң капитал салымшыкыны 20,9 мил-лиард рубль болган. Күрүгөң бүтү ка-питал салымшыкыны төнтүккөң капи-тал салымшыкыны каттай алырга 25,4 миллиард рубль, азы эртен чылдың бир-ги чартында 4 хуу хей болган.

Чартың чыл дүзүгүлө улус ажил-агыйында ажилчыларын болгаш алба-а-жаакчыларын саны ортумаа-биле 88,3 миллион кижи болган, эртен чылдың бирги чарты-биле деңизерге 2,6 миллион кижи азы 3 хуу көвүдөө.

Чуртта ажилчыларын болгаш алба-а-жаакчыларын айда ортумаа чыга ажил төлөвү эртен чылдың когору үеа-биле деңизерге 4 хуу көвүдөө болган 114 рубль болган. Колхозчуларын күш-ажыл төлөвү 5 хуу бөдөө. Херекселдин ийи-лел фондурларын төлөвүлөр болгаш үнүлүлөр 29 миллиард ажиң рубль болган, азы эртен чылдың бирги чарты-нда деңизерге 7 хуу өскөн.

Бирги чартың чылда күрүне болгаш кооператив санынын үрүмкөң сазар бараан санында 67,9 миллиард рубль болган, азы деңизерге өрткө-биле алырга, 7,8 хуу көвүдөө. Үрүмкөң сазар бараан санындагы чартың чыл планы 100,2 хуу күсөттиген.

Чартың чылда Совет Эмелдезиниң да-тыкы сазы саарылганы 9 миллиард рубль болган, азы 8 хуу көвүдөө.

ССРЭ-нің Төп статистика эртелегинде чыныгында демдегелен болза, чоңуң чурттага болгаш культура-амыдырал байдаларын улам ийи экиндерин бо-тандырган. Күрүгөң капитал салым-шыкынын болгаш чурттага-тууду кооперациянын херекселдерин күсө-лү-биле 22 миллион дөрбөлчө метр янги шөдүт чагайыкты туткан 305 мун чаа квартираларын тууду ажиллаңа кирген. Оон ангда ажилчылар, алба-а-жаак-чылар болгаш колхозчулар, а ол ийиш кол-хозтар боттарынын херекселдерин күсө-лү-биле болгаш күрүне чөдөлгөң дуа-зы-биле хей санын чурттага бажына-рын тууду алган.

Чоңуң амыдырал хандырмалазын та-лазы-биле ажиллаң хөмчөөл эртен чылдың бирги чарты-биле деңизерге 17 хуу, оон иштинде көдө чөдөргө — 25 хуу көвүдөө.

Чоңа медицина дузалатчыны өскө-дөө. Эмделер, диспансерлер, херэжөөнөр консультациялары, урулгар консультаци-ялары болгаш поликлиникалар, санаторий-лер болгаш кадык камгаламын өскө-дөө алба чөдөрлөң чөдөр калбарган.

Улус өөредилгени, эртемни болгаш культураны хөгжүдөр талазы-биле улам ийи чедикшиинер чедип алдыган. Өөредилгенин лям-бүр хевирлер-биле 77 миллион ажиң кижи хараа туткан, оон иштинде 49,2 миллион кижи ийи эртемниин школарынга өөрөнп тур-ган. Сес чыл школарынга 4,5 миллион, ортумаа ийи эртем школарынга 2,6 миллион урулгар өөрөнп турган. Ытара-га ажилчы болгаш көдө ажилтар шко-ларынга 600 мун ажиң кижи ортумаа эртемни чедип алган.

Дэди болгаш ортумаа тускай өөредил-гө чөдөрлөң 1500 мун кижи, азы эртен чылдың ийи 180 мун хей кижи дооскан. Ытарага дэди өөредилгө чөдөрлөң 500 мун, ортумаа тускай өөредилгө чөдөрлөң 1090 мун тускай эртемнилер доосуп ү-гө.

(СЭТА).

Камгалал министри байыр чедирген

ССРЭ-нің камгалал министри Совет Эмелдезиниң Маршалы А. Греко ССРЭ-нің Шериг-Далай Флодунуң далайжыла-рынга, адмиралларынга, генералдарынга бо байыралдыг хуң-биле холбаттыр байыр чедирп, дужал үндүргөн.

30 чыл мурунда тургустунган бо байырал чачыл болуп, баулуң улуусту апарган, Шериг далайжыларга байыр чедир-бипаан, совет кижилер Октябрь штурмуң, Советтер эрге-чагырга дэң деңгээлде хуңеринде оларын алдарың херектерин, Ада-чурттуң Улут дайыныга шыгаралдай мадырлыг болганын хүндүткө, чөдөрлөң хуңеринде-биле сактып, Төроон чуртка оларын эрестиг бараан, болушкуну, ленинниң улуң чагыларга тайгылың чөк шытымын де-дөп турарын министр айткан. Бистин чуртувустуң чо-ну Шериг-Далай Флодунуң хуңуң коммунист тургузуш-кунуң үндөң бээр 100 тымын төлөтпиг уткуур дэң деңг-сөө байырлаң турар.

ССЭКП ТН-ның ийи Пленумунуң шияттары, комму-нист болгаш ажилчы партияларын, эрестиг Чөвүлө хууламын материалдар совет кижилерин, политикын, күш-ажылчы ийишкын, улам хайжыгырган. Армияны болгаш флоттуң дайынчылар ол төгүлүг документтерин чүдүлүтүп, партияны болгаш оон ленинни ТН-ның дол-галары улам сырын каттымын турарын министр демде-лээн.

Көз күжөңишкенин коммунист тургузушкунуң мөөнөшпашаң, Совет Эмелдезиниң даштыкы политикын тайгылың чөк чорудуп, акы-дуңма социалист чурттар-биле, тайгыга ийишкынды бугу-ла улуустар-биле кады тайгың дэң, дөдөгөйге аймак чөк чорук дэң бижыг ту-руштук демселгичи турар.

Совет шериг далайжылар, база-ла Чепсектиң Күштерин бүтү дайынчылар дег, уду Ленинниң чамгаларын болгаш Коммунист партияны тура-соруң күсөттипашаң, боттарың ийи-политиктиң дайынчынын, дайынчы мерге-жиле сайгаргалыктын, дайынчы бөлөң, серемчелени бөдөлүп турар, олар бистин Төроон чуртувустуң ийишкы кызыгарында калды-даа, хайжыгыныларын өйүр ша-варыга бөлөң деп демдегелээн. ССРЭ-нің камгалал минис-три бугу улуустуң байырламы — ССРЭ-нің Шериг-Далай Фло-дунуң хуңуң таарымын оларга ийи байыр чедирп, дайынчы, политиктиң бөлөктөгө, совет улуустуң тайгың күш-ажылчы, социализмни чылап алышкынынын кам-галаарына шериг далайжыларын улам чедикшиинерлэг болурун күзөөн.

ССРЭ-нің Шериг-Далай Флодунуң хуңуң демдегел-лө-биле бистин Төроон чуртувустуң найымзала — мадыр хоорай Москвага, эрестелген республикаларын найым-залдарына, мадыр хоорайлар Ленинградка, Волгоградка, Севастопольга, Одессага, мадыр шпээ Бреске, флоттарга, флотилияларга июль 27-де москвалык-биле 21 шакта артия-ларын 21 даштаашкынды бөлө сактып кыдыр деп, ССРЭ-нің камгалал министри А. Греко дужал берген.

Н пораблудий корабля В. И. Ленинский торгует в бухте. В 100 чл оюн албан-ны тершин эки эртерер бол-гаш дайынчы доосалары чедикшииниң күсөдиргеге уткуур дэң бөлөктөгөң ту-ру. Адырны юбилейде эр-терин эки корабль деп атты.

1-2 чөдөрлөң тускай эрте-нилериниң остоны, пораблудий бүтү дайынчы кестерин тершин деп атты, толук-как тускай эртериниң чедип алды дэң чарышты калбар-гырын шияттырган. Лейте-нант И. Семеновтуң келсе са-лан соругаларын күсөдир

үеленде тершин эки дайынчы өөредилгенин көрүлгөн. ЧУРКАГА: лейтенант И. Семенов бойдуң дайынчы көзөңгө матростарын болгаш старшиналарын-биле беседа кыл-гуп.

(СЭТА-ның фотокорреспондент).

Хуусаа бетинде

Республиканың коммунал ажил-агыйынын бугурулгачи чарыштын болгаш хоорайны ажилчы чөдөрлөң амыдырал-чуртталгазын ага утук рошкы ойнап турар. Кы-зыл хоорайнын гостиницаларын, парикмахерскаяларын болгаш хөм чур чөдөрлөң ажиллаңчыларын чартың чылдың бугурулгачи чарыш хуусаа бетинде күсөт-көңнөр. «Водоанал» эртеле-линн коллективин бо чылдың декабрьнын санына кирши-тир ажиллаң турар. «Тывоно-муноериянын» төзөвиле-симет бирозуңуң, коммунал

ажыл-агый министрствозуң ийи автобурдугелерин, пол-кандерин алуус ажиң ажил-агый ам күсөдир ажаллаң. Ылаңны автоэкспорт бу-дурдугал чартың чыл планын тонна-километр талазы-биле 118, күш-ажылдын бугурулгачи — 111 хуу күсөткөн. Оон чөдөрлөң чыл чылмы 20 тонна кывар чүдүлү кам-нал алып деп күзөткөн. Аж оон 11 тоннаын күсөдир алган, чедип ажиң авторезини камнаан. Чогаалыкты санал-дарын шияңдөң тургал, 15 мун 900 рубльи камнал ал-ган.

Д. ТАСПАК.

Чарыш калбарган

Социалист чарышкы ажал хуулаңдарын күсөдиргеге «Сур-Хал» советтун ажил-агый чөдөрлөң боттарынын бүтү күшү салып турар чартың чылдың түнүлгөң көзөңгө. Күрүгөң өтүлгөң дооскан, планын 113, сүтүтүн 93, дү-түтүн 133 хуу чедирп, мал ба-ны өстүрерин чүтүн азы-ба-лы күсөткөн.

Социалист чарыштын чартың чылда негеделерин күсөткөн 10 мурунчаларын Москвага, 20 кижиин Шупен-соемге, 22 кижиин Ак-Дову-ракче экскурсияга чорутар

деп шияттырган. Эдөөн хей кижилерин дүңдүлө санын «Сур-Хал» советтун ажил-агый чөдөрлөң боттарынын бүтү күшү салып турар чартың чылдың түнүлгөң көзөңгө. Күрүгөң өтүлгөң дооскан, планын 113, сүтүтүн 93, дү-түтүн 133 хуу чедирп, мал ба-ны өстүрерин чүтүн азы-ба-лы күсөткөн.

Социалист чарыштын чартың чылда негеделерин күсөткөн 10 мурунчаларын Москвага, 20 кижиин Шупен-соемге, 22 кижиин Ак-Дову-ракче экскурсияга чорутар

деп шияттырган. Эдөөн хей кижилерин дүңдүлө санын «Сур-Хал» советтун ажил-агый чөдөрлөң боттарынын бүтү күшү салып турар чартың чылдың түнүлгөң көзөңгө. Күрүгөң өтүлгөң дооскан, планын 113, сүтүтүн 93, дү-түтүн 133 хуу чедирп, мал ба-ны өстүрерин чүтүн азы-ба-лы күсөткөн.

Социалист чарыштын чартың чылда негеделерин күсөткөн 10 мурунчаларын Москвага, 20 кижиин Шупен-соемге, 22 кижиин Ак-Дову-ракче экскурсияга чорутар

деп шияттырган. Эдөөн хей кижилерин дүңдүлө санын «Сур-Хал» советтун ажил-агый чөдөрлөң боттарынын бүтү күшү салып турар чартың чылдың түнүлгөң көзөңгө. Күрүгөң өтүлгөң дооскан, планын 113, сүтүтүн 93, дү-түтүн 133 хуу чедирп, мал ба-ны өстүрерин чүтүн азы-ба-лы күсөткөн.

Социалист чарыштын чартың чылда негеделерин күсөткөн 10 мурунчаларын Москвага, 20 кижиин Шупен-соемге, 22 кижиин Ак-Дову-ракче экскурсияга чорутар

деп шияттырган. Эдөөн хей кижилерин дүңдүлө санын «Сур-Хал» советтун ажил-агый чөдөрлөң боттарынын бүтү күшү салып турар чартың чылдың түнүлгөң көзөңгө. Күрүгөң өтүлгөң дооскан, планын 113, сүтүтүн 93, дү-түтүн 133 хуу чедирп, мал ба-ны өстүрерин чүтүн азы-ба-лы күсөткөн.

Социалист чарыштын чартың чылда негеделерин күсөткөн 10 мурунчаларын Москвага, 20 кижиин Шупен-соемге, 22 кижиин Ак-Дову-ракче экскурсияга чорутар

деп шияттырган. Эдөөн хей кижилерин дүңдүлө санын «Сур-Хал» советтун ажил-агый чөдөрлөң боттарынын бүтү күшү салып турар чартың чылдың түнүлгөң көзөңгө. Күрүгөң өтүлгөң дооскан, планын 113, сүтүтүн 93, дү-түтүн 133 хуу чедирп, мал ба-ны өстүрерин чүтүн азы-ба-лы күсөткөн.

Социалист чарыштын чартың чылда негеделерин күсөткөн 10 мурунчаларын Москвага, 20 кижиин Шупен-соемге, 22 кижиин Ак-Дову-ракче экскурсияга чорутар

деп шияттырган. Эдөөн хей кижилерин дүңдүлө санын «Сур-Хал» советтун ажил-агый чөдөрлөң боттарынын бүтү күшү салып турар чартың чылдың түнүлгөң көзөңгө. Күрүгөң өтүлгөң дооскан, планын 113, сүтүтүн 93, дү-түтүн 133 хуу чедирп, мал ба-ны өстүрерин чүтүн азы-ба-лы күсөткөн.

Социалист чарыштын чартың чылда негеделерин күсөткөн 10 мурунчаларын Москвага, 20 кижиин Шупен-соемге, 22 кижиин Ак-Дову-ракче экскурсияга чорутар

деп шияттырган. Эдөөн хей кижилерин дүңдүлө санын «Сур-Хал» советтун ажил-агый чөдөрлөң боттарынын бүтү күшү салып турар чартың чылдың түнүлгөң көзөңгө. Күрүгөң өтүлгөң дооскан, планын 113, сүтүтүн 93, дү-түтүн 133 хуу чедирп, мал ба-ны өстүрерин чүтүн азы-ба-лы күсөткөн.

Социалист чарыштын чартың чылда негеделерин күсөткөн 10 мурунчаларын Москвага, 20 кижиин Шупен-соемге, 22 кижиин Ак-Дову-ракче экскурсияга чорутар

деп шияттырган. Эдөөн хей кижилерин дүңдүлө санын «Сур-Хал» советтун ажил-агый чөдөрлөң боттарынын бүтү күшү салып турар чартың чылдың түнүлгөң көзөңгө. Күрүгөң өтүлгөң дооскан, планын 113, сүтүтүн 93, дү-түтүн 133 хуу чедирп, мал ба-ны өстүрерин чүтүн азы-ба-лы күсөткөн.

Социалист чарыштын чартың чылда негеделерин күсөткөн 10 мурунчаларын Москвага, 20 кижиин Шупен-соемге, 22 кижиин Ак-Дову-ракче экскурсияга чорутар

деп шияттырган. Эдөөн хей кижилерин дүңдүлө санын «Сур-Хал» советтун ажил-агый чөдөрлөң боттарынын бүтү күшү салып турар чартың чылдың түнүлгөң көзөңгө. Күрүгөң өтүлгөң дооскан, планын 113, сүтүтүн 93, дү-түтүн 133 хуу чедирп, мал ба-ны өстүрерин чүтүн азы-ба-лы күсөткөн.

Социалист чарыштын чартың чылда негеделерин күсөткөн 10 мурунчаларын Москвага, 20 кижиин Шупен-соемге, 22 кижиин Ак-Дову-ракче экскурсияга чорутар

деп шияттырган. Эдөөн хей кижилерин дүңдүлө санын «Сур-Хал» советтун ажил-агый чөдөрлөң боттарынын бүтү күшү салып турар чартың чылдың түнүлгөң көзөңгө. Күрүгөң өтүлгөң дооскан, планын 113, сүтүтүн 93, дү-түтүн 133 хуу чедирп, мал ба-ны өстүрерин чүтүн азы-ба-лы күсөткөн.

Социалист чарыштын чартың чылда негеделерин күсөткөн 10 мурунчаларын Москвага, 20 кижиин Шупен-соемге, 22 кижиин Ак-Дову-ракче экскурсияга чорутар

деп шияттырган. Эдөөн хей кижилерин дүңдүлө санын «Сур-Хал» советтун ажил-агый чөдөрлөң боттарынын бүтү күшү салып турар чартың чылдың түнүлгөң көзөңгө. Күрүгөң өтүлгөң дооскан, планын 113, сүтүтүн 93, дү-түтүн 133 хуу чедирп, мал ба-ны өстүрерин чүтүн азы-ба-лы күсөткөн.

Социалист чарыштын чартың чылда негеделерин күсөткөн 10 мурунчаларын Москвага, 20 кижиин Шупен-соемге, 22 кижиин Ак-Дову-ракче экскурсияга чорутар

деп шияттырган. Эдөөн хей кижилерин дүңдүлө санын «Сур-Хал» советтун ажил-агый чөдөрлөң боттарынын бүтү күшү салып турар чартың чылдың түнүлгөң көзөңгө. Күрүгөң өтүлгөң дооскан, планын 113, сүтүтүн 93, дү-түтүн 133 хуу чедирп, мал ба-ны өстүрерин чүтүн азы-ба-лы күсөткөн.

Социалист чарыштын чартың чылда негеделерин күсөткөн 10 мурунчаларын Москвага, 20 кижиин Шупен-соемге, 22 кижиин Ак-Дову-ракче экскурсияга чорутар

деп шияттырган. Эдөөн хей кижилерин дүңдүлө санын «Сур-Хал» советтун ажил-агый чөдөрлөң боттарынын бүтү күшү салып турар чартың чылдың түнүлгөң көзөңгө. Күрүгөң өтүлгөң дооскан, планын 113, сүтүтүн 93, дү-түтүн 133 хуу чедирп, мал ба-ны өстүрерин чүтүн азы-ба-лы кү

ОКЕАН ДЕЛГЕМНЕРИНИН КАМГАЛАКЧЫЛАРЫ

Совет Эвилелинин Маадыры Флот адмиралы
Владимир КАСАТОНОВ,
ССРЭ-нин Шериг-Далай Флодунун Кол командалакчызынын бирги оралакчызы

Советтер чуртунун флоту кайгамчык дайымчы болган революция эртен уезди. Ол алдары дайымчы тогузат. Октябрьдин социалисттик Улуу революциясына шери далай-жыллар иленип келген. Шериг-Далай Флоту, бирги эртенге Балтий флоту денин-чи партиянын бозулу иленип, социалисттик революциянын чотуга согушка куку болуу ролуна ойналган. Ол чорук В. И. Лениндин айтып турганын ыш-кап, «бистик үш кол күжү-вусту: флотту, ажилчылар-ын болган шери кезектерин демиг башкарып хөдөлдөргө-арганын чексизтик тура-халыкшынын белеткенин болган ону ботандырып чорударын үшөндө Комму-нисттик партиянын Тен Коми-тедиге болган Петроград Со-ветинин чалында шери-рево-люция комитетке берген.

«Аврора» крейсериин тогуз-дуг адышкынынын уезинде социализминин үс-чадамы эгел-еэ шак ол флоту совет шери далайкыларын дурм бозуу чоругарганын халыктылар тур. Петро-градтын ажилчылары-биле болган солдаттар-биле кады революция матростар Кышкы ордуу штурмалаан. Олар он соода 1918 чылдын фев-ралда Псков болган Нарва чалында штурмалаан.

Матрос отрядтар революция даш туртушту тугушкылар. В. И. Лениннин «Социалист-ад-турт айылда» деп уга-дыламыга харым кылдыр олар Петроградтын болган ажил Совет республиканын өскө-дөа хоорайларын эрсу-дургу камгалап, Прибалти-кага болган Соңгу чүккө, Ук-раинанын хоуарында бол-ган Ыраккы Чоов чүккө, Крымга болган Кавказга ма-дырмат туртушканын.

1918 чылда туртуштуган Кызыл Флоттун матростары боттарын өшөө аалар-биле бурган. Советтер чуртун далайда атакалаарын ордал-кын интервенттерин болган ак-гвардейлеринин мыймы-кынын олар өйтүр шаккан. Астрахань-Каспий, Соңгу-Двина, Волков-Ильмен, Чуд, Волга, Двирини болган өс-кө-дөа чөйрөсүн флотшала-рын флот тогузтуу ааларын аринларын кыр биктеген. Олар кемерге болган хөдөл-гө дайымчынын чыда берип турган. Революциянын кай-тамын мадырмат матроста-ры — Анатолий Железняков-тун, Николай Марканин, Владимир Полужинский, Иван Сладковтун, Тимофей Улья-новтун болган Төзөн чурт-тун өскө-дөа хой-хөй аалар-ды оолдарынын аттарын бис-тин бүтү угузуву-биле бир дөмөй, совет далайкылар са-гып-сепкилдене идикти-биле кадалаган чоруту. Далай дөмөсүндө экиндирин чор-ура турган корабльдерин, чурт-тун хоорайларын кулукчу-ларын болган школарларын, пилонер дружиналарын олар-дын аттары-биле ааган.

Хамааты дайымгы флоттун ролун республиканын Рево-люция Шериг Чоюула бис-тин дөмөй уезди. «Кызыл Да-лай Флодунун дайымчылар хамааты дайымчыны бүтү фронттарында боттарын ал-дар-биле бурган» деп, Кызыл Армиянын болган Флоттун 10 чылдына холбоштур үгөн ду-жаалда дөмөгөдөн.

Совет далайкыларын ал-дары дайымчы болган ре-волюция чалыкчылар Ала-чуртун Улут дайымчыны чалында улам алдарым көүдөр. Кызыл Армиянын кезектери-биле кады флот да-йымчылар камгалага ма-дыг туртуштуу көргөскөн. Армиянын болган Флоттун дайымчылар Таллинге кам-

галапта 24 хун, Ханко чартык ортулука — 160 хун, Моон-зунд архипелагынын ортулу-карында 49 хун, Олессага-67 хун, Севастопольга 250 хун, Ленинградка — 900 хун ма-дырмат шыдажып үгөнгөн чу-гааларга-ла четчир.

Совет шери далайкылар-нын мадырмат, туртуштуу болган Төзөн чуртунга кы-аыгар чок бердиникин хө-чкөжө хөй салыг чектер-ли көргүзүп болуу. Севас-тополь чалында Дуванкой ра-йонга беш мадыр кара-далай-жыллар хоорайын болган флоттун кол баазаын хөрө-бөле камгалап турушкан. По-литрук Н. Д. Филанков, комсомолчулар Юрий Паршин биле Даниил Одинов олар гранаттарын багалын алган, ташкылар алааче пушкык берген. Фашистерин ара доктадыккан. База дагы атакалап келген дайымчыга өйтүр шакшынынын берип турган. Василий Шибзуль-биле Иван Краснопольский олар дөмөй туртуштуу үе-зинде мадырларын өлүмү-биле өлгөн.

Совет суг адамын дайым-чылар көргүш чок турлу-кын. Чингизтер чүве чок бер-гелерин ажил эртин, амы-а-тын артында каал турган. Хе-мелерин экипактары далай-га дайымчыны иленип кел-диен таш, дайымчыны дайым-чы корабльдерин база транс-порттарын сугта буюрелдиг дүңдүрүп турган. Оң ба-дыкыда кылдыр мындын сан-нарын көргүзгө-ле четчир. Бистик Төзөн чуртувука берге турган 1942 чылда Со-ңгу чурт флотунун суг адамын чорутуу кемелер дайымчы-нын ичинде 145 муң тонна-зыг 46 транспортун сугта дү-жүргөн. Суг адамын дайым-чы мадырлары М. Гадзевитч, В. Стариковтун, Г. Шерин-тин, И. Фисовтун ичинде ат-тарын арес-мадырлар чоруту-п, шыдажыкшынын болган бекдик дайымчы мергендиги-н уалегер-чүкө болуу.

Кызыл Турк орденин Балти-канын болган Кара далай Флодунун суг адамын чорутуу дайымчылар дайымга өлүм-нү согушканынын тава-рыштыгыла.

Бистик флотууству ма-дырмат эртен уези, муң-мун далайкыларын эрсу-дургу чоруткы, флоттун дайымчы-ларын массалык мадырмат чорутуу чуртун кам-галыкчыларын амы сага-лыкта уалегер болуу. Сагал-дарын дамыкылар чоруту — кылдыкында улут күш-тур-Оолдары Төзөн чуртун му-рунуга күзөлдөгөн күсөөдө-де адаларында болган боттар-ын улут акыларында дөмө-жип турат.

Чингизтерин бирөөн мын-дыг. Ада-чуртун Улут дай-ымчы чылдырыда «Харьков» лидерге арталаристер Шер-бин адышкылар тулукчушкы-нарга шыгарган. Адам 1917 чылдын Октябрьдин хуне-ринде Кышкы ордуу штур-маарыга киришкен, а оң ор-ду социализминин идеяларын фашисттер удуз туртушкы-нарга төлөтүп камгалап. Бө-гүн дайымчы эртенге чал сал-гыдын далайкылар туруп турат, олар хоочун киле-лерин мадырмат чоруткыны сактып, оларга дөмөжип, ма-дырларга дөмөй болуурун күзөп турат.

Кым-да, чү-дөа утунду-рас дөмөй бистик флоту ажилчыларынын салык-сеп-килдене синиккен. Адалар-ын болган улут акыларынын мадырмат чоруткынын олар халдыкшынын сонууган. Оларга чоругарганын, Төзөн чуртунга канчаар мындык-тын болган оң далай кызы-гаарларынын кым-даа дөмөй

болбас чорутуу канчаар кам-галарын өрөөнүн ап турат. Ок-тябрь революциянын кыр-жыкчылар, хамааты болган Ада-чуртун Улут дайымчыны хоочун киле-лерин корабль-дерге, көмөкчөгө үргүзүп аал-дар келер. Олар сактышыны-нын чугаалап берип, дайымчы дуржулазын дамыдып, күш-а-жыкчы чонга кымыгар чок бараан болурунче аныктарын кыйгырып турарлар.

ССРЭ-нин Шериг-Далай Флоду бозулу амы үшүн амында күчүзүг океан флоту бозулу турат. Делегей океанын дөмөсүндө ам экиндирин чоруту турат совет корабльдерге радиоэлектрон-ика, ракета чексеп тергел-г эр-темин болган техниканын мынды улут чедикшинын айланды турат. Чуртун кам-галыкчыларын бистик кызы-гаарлыгынын бүтү-ле эрген-сө камгаламынча бүтү-ле эрген-сө чүзүл чүзүлдерин болган чүзүл чүзүл-дөа, хө-рөй-гилерин-дөа харамнамыс деп, СЭКИ ТН-ым Чингиз секр-етары Л. И. Бериневе бо чыл-дыг Май 1-де Кызыл шөгө чугаалыга дөмөгөдөн.

Ракета-ядролу дайымчы-нын негедерлерин дөмө хөмө-бө-лө таарымкан мырында чал, амы шакын океан флот-тун бистик чуртувука соолук чылдыра турган. Ол флот дүңгөн экиндирин, далайкы-а-агар бойдуштун кандыг да-байдаларын барымдалаа, аажок согушка күчүзүг бол-ган дайымчы туртушту, дай-зынга оң далайлар кежидир девистверинге болган океан дөмөсүндө согуш-канын таарымштыр шид-дар аргалары шак мыды корабльдерин.

Совет флоттун үдөзүн бол-са суг адамын азы-бүрү угадышкынын атомуну хө-мелери болуп турат. Олар суг адамын алып үндүр ирак дөмөжиг ракеталарын болган амы үшүн болг оолдар тор-пөдөлөрүн. Ол корабльдер амы шакын дайымчыны эр-нарын-дөа согушканынын пилитирээр аргалыг дөмөжип бистик атомуну хөмелерин-тин экипактары каш улаа буюрелдиг келген. Оларын да-йымчы аргаларын ирак океан похоттарыга, дөмөжип дес-кандир экиндириникинере, хөй саныг шөгөдө өөрелде-гелер үшөндө хөй улаа хун келген. Соңгу Доштуу океанын кымын доштарынын ада-биле бистик корабльдер-ини барып турган Соңгу похоттун районунда Арктика-ны дөмөжип кырында Совет Шериг-Далай туу-чор-гаар кирип келген. Ам ил-е-ам-лар, Совет Эвилелинин Маадыры А. Сорокинни ко-мандылашынын-биле совет атомохоттары дөмөжип дес-кандир болуп походу че-дикшинын доозулган. 40 муң чытам километр чөй аразын болуп корабльдер кончуг на-рын байдалдарда бөзүп суг, дош кырычө үмөйи, чыгг чок экиндирин эртен.

Далайын ракета чедирер болган далай хөмөжиге удуз ужуз чүзүл, амы үшүн суг адамын чорутуу корабльдер, эрпик арталарыны болган да-лай чалат шери флоттун кол күжү болуп турат.

Мынчалык, ССРЭ болза ам шинар таламы-биле чал ра-кета-ядролу, суг адамын чорутуу хөмелерин болган ужуз чүзүлүг океан флоттук. Ол дөмөжип Делегей океанын кандыг-даа районуна стратег-тик согушканын чедикши-нын шинтирээр аргамт.

Совет Шериг-Далай Флоду Варшава Керээниин чурт-тарынын флоттары-биле сий-рий дөмөжип турган, дай-ымчы согушканынын шин-тирээр аргамт.

Совет Шериг-Далай Флоду Варшава Керээниин чурт-тарынын флоттары-биле сий-рий дөмөжип турган, дай-ымчы согушканынын шин-тирээр аргамт.

пиреп, дайымчы болган по-литиктик белеткел чорудуп турат. ССРЭ-нин Шериг-Далай Флодунун Кол командалакчы-ам, Совет Эвилелинин Флот адмиралы С. Г. Горшковтун удузтууга-биле «Север» дээр команда-штаб өөрелде-рин чоокта чал эртингени анаа тодарай чыккан болуу. Ол өөрелде-рин онзагай чүзүлдеринин бирөөн чүз дө-мөй оң улут хөмөжидиг бол-ган болуу. Төзөн чуртунун эрпиктеринде муң-мун мыды ирак чөйрөгө Польшанын болган ГДР-нын флоттары-биле сыйры дөмөжип алган, совет шери далайкылар бот-тарынын согушканын че-дикшинын күсөөткен. Ол өөрелде-рин амы-дука чурттар-ын далайкыларын дай-ымчы болган сыйры кыды ажилдакчынын чыгыш-кымынчак көргүзүп болган.

Боттарынын дайым белет-келерин социалисттик чурт-тарынын кымыгарларынын чотугада курган болган далай чөйрөгө болгачок-ла кыла берген турат империалисттик күрөөдөргө чөмөгөжиг үдө-гедерлерин Варшава Керээ-ниин чурттарынын Каттанын чексизтик күштеринин шакын дайымчы белеткел пиланын бозулар чоруткан өөр-елдиг буюрелдиг харым бол-ган.

Эртен чылдардамы-биле бир дөмөй, бо чылын-дөа со-вет шери далайкылар бот-тарынын байырамын — Шериг-Далай Флодунун Хуну тө-рөн эрпиктеринде ирак чөй-рөгө — Соңгу Доштуу океан-ын кымын доштарынын адамын. Атлантика, Океан болган Индий океанынын халыларында, Чер ортуу бол-ган океан-ын эрпиктер. Олар байырамын дайымчы болган политиктик белеткелге чал-чаа чедикшинын-биле, өөр-елде-рин согушканынын уалегер-ин күсөөдөр-биле утукп, Төзөн чуртун далай кызы-гаарларын серемчелдиг кам-галап турарлар.

Флоттун күжү, флоттун ал-дары — оң кайгамчыгыт кылдары — офицерлер бол-ган адмиралдар, матростар болган старшиналар-дыр. Тө-рөн чурта оларын кызы-гаар чок бердиникин, со-циализминин чаалап адыш-кынын халынын сөөлү дамыдында чедик камгала-рыга бөзөн чоруту — бир эвс агресорлар совет улустун тайбын ажил-ижин үрөрин диттингир болза, оларга алушуг өйтүр шакшынын бөзирте корабльдерин бол-ган кезектерин чогур бөзөн байдалга туртууарын үдө-зия-дыр.

В. И. Лениннин турттуугун хунуун бээр 100 чымын тө-лөтүп утукчу дөмөжип флот-калбарган социалисттик чары-шкы кезеде мыккан, комму-нустар биле комсомол-чулар үдөстөрн көргүзүп ту-рарлар. Чедик адыкын чүз-гө оолугарайы, харым улам улут бедиктерин чедик азы-рычө олар чүткүл салып ту-рат.

Совет шери далайкылар дөмөжип Тон Комитеттин дай-ымчы болган шакын политик-канын, коммунисттик болган ажилчы партиаларын дөмөжип Чоюула хуралынын до-кументтерин ичин-биле чүз-дүзүп турат. Олар ССРЭ-нин Чексизтик Күштеринин бүтү дайымчылар-биле бир дөмөй, империалисттерин чы-зешиникинтерин серемчел-диг хайгарар, агресорга өй-тур шакшынын бөзиртеге кезе-дө бөзөн Совет далай кы-зыгаарларын быжыг шоочалыг.

(ПМА).

КРАСНОДАР КРАЙ. Көдөз ажил-агыйн Кызыл Армия эр-тем-шинчилел институтунга буюргон күзүн чампы тарымы «Безостая—1» дээр кайгамчык кымыл-тас бар. Бистик чурту-вустун хөй зоналарына болган даштыкы чурттарга бо кы-зыл-тас бедик дүжүтү берип турат. Академик П. П. Лукья-ненко безостаянын өрүн тургузгары-биле селекция ажилын үргүлчүлөп турат. Ийи чылдын мурунда база ийи чал сөрт-ту «Аварияны» болган «Навасты» күрүненин сорттар шыл-галдазынга кириген. Олар «Безостая—1» сорттан дүжүдү бедик болган хлеб быжыар талазы-биле бедик шынарын көргүскөн. Чал сорттарын таразы улут болган сывы уш-пас.

ЧУРУКТА: академик П. П. Лукьяненко селекциянын күзүн чампы тарыыр «Аврора» кызыл-тазы-дыр.

Е. ШЛЕПОВТУН ФОТОЗУ.
(СЭТА-нын фотохроникасы).

КАПИТАЛ ТУДУГ

Беш чылдын дөртү чылы-нын боттайгы чартым доо-зулган. Республиканын тудуг организацилаларында эртен алды айларда «Тыва көдөз ту-дуг» трест, № 72 мехколхозна, «Сибиринин техмонтаж» учас-тогу өскөдөргө эки көргүзүл-дерин ажилда болган ка-питал салымынын шингээ-ли амырын күрүнө пиланын ажил күсөөткөдөн.

Ынчалык чартым чыл-дын капитал тудуг пиланын ичинде-биле күсөөткөдөн, кол фондустарын ажилдаа кириптерин пиланы чүзө 51,7 хуу күсөөткөдөн, оң иш-тинде буюрелдиг объектилер-ин тудуз 56,3 хуу болган. Харым-дөа эртен чылдын ол үзө-биле дөмөжиг 2,1 млн рубульдин тудуг-монтаж ажил-дары эртен шингээткөн.

Устунде айттыганын чур-гайлардан алган көрөгө, ка-питал тудуга байдал дүң-гөрчөг апарган. Тудуг-монтаж ажилдарын темпизин дүң-гөрдүрүп дээр республиканын тудуг организацилаларын удузгучуларын, мыла партия болган хой-ниин организа-циялар боттуу хөмөжидир алдыр ужузугу. Чылдын үшү-кү квалити тулузгучу фронтун квалитетинде эң таарымча-лыг үе. Хун дуртуу узуу ажилда негедө эртенгелерин организастан турган. бирги чартым чылда болган хо-жу-дамыкыны узуушканын, үшүк квалитетин пиланын ажил күсөөдөр хөмөжидир алдыр хөмөжип. Ынчалар ажилда болурунчү бүтү аргаларын, бисте бар. Тудуг материал-дарынын курамын четчир, Москвадан болган өскө-дөа хоорайлардан келген сугруу-га туртуу организацилалары-ла шузуула ажилда эгел-еэ. Бо бүтү факторларын ажилдамын, бүтү тулузгучуларын күш-ажилын бедик буюрелдиг организастан-ны чугула.

Тудуг ажилдарынын хо-жу-дап турарынын кол чылдагаа-

ны болза, ажилчыларын күш-ажилын багыт организа-тамында деп чугаалап болуу. Ынчалык белеткел ажил-дарын баш удуз кылбаанын, тудуг материалдары болган механизминын чогур үзө-дө эртенгелеринде эртенгелер ажилын бир, ийи шак ола-дан эгелээр, чамдык таарым-чаларда бүдүн хун анаа хун-дээр таарымчалар кайы хөй.

Тудуг объектилеринде күш-ажилдын сагылга-чуртун ажилдарын кичээткөй са-дыр хөмөжип. Чылдаган чок чөйрө ажил-шагы узер, ажил-га үшөө чорун чамдык уча-стоттарга мурунчуудан кө-үдөз. Мында чамдык кылдыр «Кызыл тудуг» эртенгел ал көрөзүн. Бир чартым чылда бо эртенгел 5692 киж-хун прогуг болган. Ында ажилда турат 240 ажилчыга онааш-тыр алдыр бир киж-ле 20 ажил хун ажилдамын болуу турат. Оң уламында эртенгел чартым чылдын тудуг-монтаж ажилдарын пиланы чүзө 67,9 хуу күсөөткөн таарым-ча эвс, а бир кижиге онааш-тыр ажилдамын кымынчын 82,5 хуу болган. Прогуг хөй болуп турат участоттарда чү-лө буюрелдиг көргүзүлгөрү ку-дулап турат эвс. кижилер-ин ажил төлөрин база-ла эртенгел, оң уламында бу-дүн бригадалар, эртенгел сагалар турган. Хон-Амы комбинаттын тудуунда ажил-дап турат бригадалар мы-дыг фактылар турган.

Тудуг эртенгелеринде, уча-стоттарда партия, комсомол, профсоюз организацилалары күш-ажилын сагылга-чур-тун экиндер айттыганын хонга алып ужузугу. Кижил-де ажилын күсөөдөр-инде, чөйрөгө-лөшкө, прогуги-ликтерге, дөмөжидир аргачы-ларга удуз иш-тин хөмөжидир ал, хөй-ниинин мурунуга оларын сойгал-ла-дыр чугула. Сагалы-га мыда партия 180 ажил студенттерин чиг-эт мате-

ниң бедик буюрелдиг ажилдарына таарымчалыг байдалды тургузар талазы-биле ажилдап кылдыганын хөмөжидирин күсөөткөдөн тур-арын чедик амыр чугула. Хөй-ниин организацилаларын сагал-оолан тоокава хөмөжип чамдык удузгучу ажилдакчыларда бар. Устунде адышкыны «Кызыл тудуг» эртенгел пиланын ажил-мөдөжидир, аажы-чанын илдег фактылар турган. Чоокта чал эртенгел коммунисттер бот-тарынын хуралында «Комму-нист буюрелдиг ролуну чуга-гаймыда» айттыганын чуга-лажып көргөш, эртенгел четкестерин ажил-биле эл-дерин, партияны сагал-оо-ла, сүмелерин берген. Оң соода бо коллективте байдал экиндиг эгелээр.

«Тыва кобальт» комбинат, «Тыва даг-дуг» комбинаттын ийги эгелээр мыккан, керээли хөй организацилалар ажилдап турат тудугларга болган ий-ти удузтууганын бир дөмөжип дүңдүрүп турган чорудары-нын ажилын дуржулга көр-гүскөн. Кобальт комбинатын-да тудуг эртенгел, комбинат-тын дирекциясы, парток бол-ган хөй-ниин организаци-ларын-биле кады ажилчыларын ортузунда кижилде-биле болган политиксез ажил-ды соолук үдө күсөөдөр-инде, бо тудуга күш-ажи-мы бедик көргүзүшкү чедик адыганын. Тудуг эртенгел бө-дүзүн күжү-биле кылдыр ажил-дарын чартым чыл пиланын ажил күсөөткөн. Эртенгел бол-ган парток тудугуларын күжү хо-жулап, турат уча-стоттарга мөмөзүн. Комбинат тудуунда ажилдап турат кижилерин күш-ажилын организастаныкынын экиндирин турган, мөмө-дөа эки көр-гүзүлгөрү чедик ал буюрелдиг аргалары эртенгелде бар. Ын-чалы мыда партия 180 ажил студенттерин чиг-эт мате-

риалдар-биле узуулет чок хан-дыр болза, олар хөй ажил-ды кымын болулар.

Капитал тудугу айтык хуусаада ажилдаа кил-рер төлөдө, доостуула ту-дуг объектилерин кижиге кү-жүн болган техниканы мөмө-жир хөмөжип. Чамдык эртенгел болган участоттар бот-тарынын күжүн хун сагал ал-байн, эртенгел хун тудугларын харым-уга эгелээр шын эвс практиканын ам-дөа уламчылап турат. Кал-Хемин разра-ту-дуг эртенгел амы үдө 12 об-ектиин тудуу чорудуп ту-рат. Эртенгел ажилын күжү-биле чедик хандыгынча болганда, бир объекти-де 3 кижиге онааштып турат. Амы үдө тудугларын үшүк квалитетинде, ту-дуг техниканы бедик буюр-чулуг ажилдамын дээр билингир.

Тудуг организацилаларын аразына социалисттик чары-шкы калбарып, оларын алган социалисттик хуузагелеринин түнелги үндүрер, коку аг-танынын үрө-түндө, дөмөжип болулар талазы-биле чөйрөгө проблемат ком-теттеринин база тудуг бол-ган тудуг материалдарын ажилдакчыларын профин-дир обкомуну четкес ажил-дап келгенин дөмөгөдөр хө-мөжип.

Беш чылдын дөртү чылы-нын күрүнө пиланында көрү-нү, тудугларын хуусаа бе-тинде ажилдаа килер та-лазы-биле адыганын социали-стик хуузагелерин күсөөдөр дөмөжип тудуг организацилаларын удузгучуларын, мыла партия, хөй-ниин организа-цияларын удузгучуларын үшүк квалитетин пиланы ажил күсөөдөр хөмөжидир алдыр ужузугу-лар.

Б. ЗИМАРУН,
СЭКИ ОБКОМУН
инструктору.

ЧАА ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНГА УТКУШТУР КЫЗЫЛ ТУКТУН ТУДУКЧУЛАРЫНДА

Школарын, интернаттар-ын, урутар албан чөйрө-рин чал өөрелдиг чылдыг белет-келерин чугула айттыганын бирөөн. Бо талазы-биле чарыш чыл бүрү республиканын школарыннын аразында чоруп турат. 1968—69 өөрелде чылдыг чарыштын бирги чөй-рин Кызыл хоорай алган бил-дир бис. Шинчип чорутуу Кы-зыл тукут кымылчар чаалап алган.

Чал өөрелдиг чымы мыр-най-ла чөмөжүл келген. Чарыштын тилкелерин — Кы-зылдын школарын алаа кан-чаар белеткенин, чуну кымыл турарынын дугайында Кызыл хооронуну эргелечкин 3. Ф. Борисова-биле бистик кор-респондент бөдөлдөдөн.

Корреспондент: — Чал өөр-елдиг чылдыг белеткелге кан-дыг ажилдар чоруп тур-арын бистик коммукуларын-ка чугаалап берип көрчөмөй. Зоя Фелерова?

3. Ф. Борисова: — Кызыл-жондорунун чылдыг ажилдар чоруп турар ийги. Ам мыда байдал бер-ге, «Коммунисттин» септе-ле тууг эрелдиг септе-ле ажил-дарын чорутуу турат. Септе-

ген шалыкын чорударына ажилын күжүн чедикшөй турары шалыгтан турат. «Коммунисттин» удузгучу-лары сентябрынын 1-и уава-сеп чүвени утас ужузугу.

Корреспондент: — Август ай уава-сеп болот. Школарын күрүнө коммиссары хулап ал эгелээр. Ам бо хунерде кайы школар өөрелдиге чыл-дыг белеткел?

3. Ф. Борисова: — Хоорай-нын № 1, 2, 3, 4, 6, 7, 9, 10 школарын база школа-ин-тернат өөрелдиге чылдыг ба-зыр беле. Манынга № 10, 4 школар, школа-интернат септе-ле ажилдар кончуг эки шынарыг чоруттуган. Бо школарын удузгучулары чал өөрелдиге чылдыг белет-келди чогур үзөндө эки чо-рудар дөмөжип кымын ажил-даан.

Корреспондент: — Кызыл хооронга хамаарып турар көдөз школарын белеткел-ин дугайында чуну чугаалап болуу силер, Зоя Фелерова?

3. Ф. Борисова: Ол шко-ларда септе-ле ажилдары ба-рык доозулган. Кунгугу шко-ламында суг-биле чылдыг сис-теман кохоз боду тулуп бе-рип турат. Ол мыккан Чөйрө-дө сис чыл школарын тулуун Улут-Хемин ийи ажил-агый чөйр (эң Башкир) чорудуп турат. Ук школа бо өөрелдиге чылдыг ажилдаа чөйр кил-рер. Кара-Хан школарын септе-ле доозулган.

Школарын белеткелерин хөй-ниинин ролу коку апар-ган. № 9 школарын шөв септе-ле-туугу участоту школа бир өрээлди немей тулу бер-ген.

Корреспондент: — Чал өөр-елдиге чылдыг хоорайнын школарынга онзагай чү-вө чүд, чөмөжү бирги класска өөренири? 3. Ф. Борисова: — 1969—70 өөрелдиге чылды дөмөжип онзагай чыл: В. И. Ле-нинин төрттүнгенин дээр

100 чыл болуу оюнуг бую-дунда эгелээр. Өөрелдиг

Дипломнуг өгбелер

Чувашиянын дээди өрөөндөгү черлеринин дипломнуг эң угуу наамына ыктымалдык журналы болгон ошолдурдукту Н. А. Андреев санады келген. Чувашиянын И. Н. Улянов аттыгү күнүне университетинин теөгү-дмал факультетинин дашкаартан өөрөнүр салбырын А. Н. Андреев эңир чымын, чеден чеди харымыз, дай-хей-хей эртем шиптичелерин бижсон чогаалдарыг, чуваши дымдыг терминология, лексикографиялык билдир-биле үнөстөткөн турган бооскан. Кыраал эгизди кичилдир үнөлдөр арнада Наум Андреев-чиден көдө математика башкымы Г. И. Ильин аң үнөн. Г. И. Ильин Чувашиянын И. Я. Яковлев аттыг башкы институтуунун физика-математика факультетинин дашкаар

тан өөрөнүр салбырын дипломнуг семен харымызда алган. Акаа диплом-биле катый өл институтунун чүндүлөд бижсон болгон П. Я. Яковлевтин юбилей медалын тымскаан. Ректорун тускый дүзүлүшүндө Нальчинин чедилшининерин, ош ажал-шике мнаам, шу-дурту, чүтүлүшү демделген. Ол институту чуваши улустун чырыдыкчымы И. Н. Уляновтун адым эдилген турар. Башкы эртемнин талазы-биле дипломнуг алыр-ла ылдылда тулар теманы кылдыр оон ажал-шоруду-дзын Георгий Ильич Нальчинин шилди алганмыла база ужу-ла бар. Ильин Симбирскинде чуваши башкы школындагы бие-еде Яковлев башкыларын турган, 1907 чылда революция көдөлишининерге кырышкан

ужурунда дөртөн сүртүчү биле калы удутирсе-лаа болза, башкы эртемнин талазы-биле үнөстөгү билгилерин чедип алган. Наам-хары улагткан-даа болза, Георгий Ильич математика башкыларын Штановин суурда үрүтүлүшүлүшкан. Хоочун башкы хоажуке мнаам, шу-дүктөр бижшир, бодунун калы өөрөнүн чораша, Симбирск школында калы үн-дүрткен эки К. В. Ивановтун бижсон сурагыг «Нарспи» шүтүлүшүн орус ылга катал чүдүчүлүгүг кудалган. Чакытылган өөрөнүр салбырында чүгүлө чалымалар эмес. Дипломнуг өгбелер чалым чүрөктөгү эвеске мнаам?

А. СТУДЕНЕЦКИЙ.
ЧЕБОКСАРЫ коорай.

ШЫЛГААННАРГА ШАҢНАЛДАР

Ада-чурттуг Улуг дайымын чыдаарыла Бүрүл-областыг дөлөкзоринин партизан шиптичелеринин ажал-кейлиг кырышкан, Вейр Улус Республиканын хамаатылары — Ласло Гамбургерин, Бел Гелендин, Андор Керешинин, Иштван Майору, Пал Фельдешти Ада-чурт дайымын орденинин I чегези-биле, Иштван Гелендин, Иштван Ташчонту Ада-чурт дайымын орденинин II чегези-биле, Ласло Неванни Кыл-ыл Сылдыс ордени-биле, Дьердь Фогарашин, Ференц Фогарашин «Эрес-мадыраг» чорук дээш медалы-биле, Вилмош Кадарын, Шандор Лан-

тошту «Дайымы ачы-хамыя-лы» болган дээш медалы-биле шаңнаал дугайында СССР-ий Дээш Советтин Президиуму Чарык үндүргөн. Шаңнаткылар — венгер фашисттик эжелекчилерге ууру совет улустун Ада-чурттуг Улуг дайымын чыдаарыла Бүрүл-областыг дөлөкзоринин партизан шиптичелеринин ажал-кейлиг кырышкан, Вейр Улус Республиканын хамаатылары — Ласло Гамбургерин, Бел Гелендин, Андор Керешинин, Иштван Майору, Пал Фельдешти Ада-чурт дайымын орденинин I чегези-биле, Иштван Гелендин, Иштван Ташчонту Ада-чурт дайымын орденинин II чегези-биле, Ласло Неванни Кыл-ыл Сылдыс ордени-биле, Дьердь Фогарашин, Ференц Фогарашин «Эрес-мадыраг» чорук дээш медалы-биле, Вилмош Кадарын, Шандор Лан-

тошту «Дайымы ачы-хамыя-лы» болган дээш медалы-биле шаңнаал дугайында СССР-ий Дээш Советтин Президиуму Чарык үндүргөн. Шаңнаткылар — венгер фашисттик эжелекчилерге ууру совет улустун Ада-чурттуг Улуг дайымын чыдаарыла Бүрүл-областыг дөлөкзоринин партизан шиптичелеринин ажал-кейлиг кырышкан, Вейр Улус Республиканын хамаатылары — Ласло Гамбургерин, Бел Гелендин, Андор Керешинин, Иштван Майору, Пал Фельдешти Ада-чурт дайымын орденинин I чегези-биле, Иштван Гелендин, Иштван Ташчонту Ада-чурт дайымын орденинин II чегези-биле, Ласло Неванни Кыл-ыл Сылдыс ордени-биле, Дьердь Фогарашин, Ференц Фогарашин «Эрес-мадыраг» чорук дээш медалы-биле, Вилмош Кадарын, Шандор Лан-

тошту «Дайымы ачы-хамыя-лы» болган дээш медалы-биле шаңнаал дугайында СССР-ий Дээш Советтин Президиуму Чарык үндүргөн. Шаңнаткылар — венгер фашисттик эжелекчилерге ууру совет улустун Ада-чурттуг Улуг дайымын чыдаарыла Бүрүл-областыг дөлөкзоринин партизан шиптичелеринин ажал-кейлиг кырышкан, Вейр Улус Республиканын хамаатылары — Ласло Гамбургерин, Бел Гелендин, Андор Керешинин, Иштван Майору, Пал Фельдешти Ада-чурт дайымын орденинин I чегези-биле, Иштван Гелендин, Иштван Ташчонту Ада-чурт дайымын орденинин II чегези-биле, Ласло Неванни Кыл-ыл Сылдыс ордени-биле, Дьердь Фогарашин, Ференц Фогарашин «Эрес-мадыраг» чорук дээш медалы-биле, Вилмош Кадарын, Шандор Лан-

ЛАМАЛАР СҮЛЧЭЭЗИ

(Эгез № 174 солууда.)

(Документалдыг тоожудан)

Бир-ле катал, дүш үезинде чүве ийин он. Хүрөң-баймыг кедээнде улуг башкы чаны-биле артып чыткан көөрүмге, Чочу-лама, Эмчи-хелчин баштаан өске-даа лама иди-хептиг дыка хей кижилер инар кырып туралар. Анаа арааттар даа эмгекчел. Та кандай кижин ийик мен, ламалар чымыган черже-ле тывырыр. Сонуургаарын мырынай кончук. Менден башка аямык болгу дег кижилер-даа чок. Улустун соондан дүжүк киритипти. Кыр-е бээримге, халчон куат өрөл бажын. Ында уулу, кызылдын оор калбак иштат каакылап каан. Улус илчымда таныжар айы-биле олурду туралар. Өрөөлүн дөртүндө уулу стол салып каан, оон артында баа-ла мнлг сандылар каакылап каан. Ылай-бөр көрүп турарымга, Чочу-лама дөс ол улус ара-лында чутулашкан, каттырган тур. Оларын артында, иди-хеп ламалар аямык болгу улустун ерэмниг барын олурду алдым.

— Ламалар мында хурал мылтып турар. Оларын эм-өөр-дө, боттары-даа бек-сыраан улус болду ийин бо — деп, чанында олурган ар аяар шымыран аяар, чанында олурган аяныч чутулаш-дыр.

— Оларын озу шадга билдир улус-ла болгай — деп, каттыкып кагдым.

— Силер, каймын келген силер, адым кымыл, дунмай! — деп, демги ар айтыра-дыр. Алдым, каймын келгеним, пайда ажалда турарымым, эмгекчел ажалдылар, аяа-ла, менден ажалдылар деп турарымын тайыбырлап чутулаш-дыр.

— Сен-даа шыа чүве болал алган оол-дур сен, мээң адым Селед, Чөөн-Хемчинтен. Келген кижин мен, манаа өөрөнүр болган келген, моол бок өөрөнүр турар бис, берген-ле кончук чүдө-дир, өөрүн ол хире кижин — деп чутулаш-дыр.

— Бүгү-ле чүвөгө орустар өтүпчү турар улус ишканын бо. Бүрүн башкыга удура-лырга каймын болду. Орус-даа улусту бургал бар-ла болгай, онта таарышкан. Ону дүжүр болза, дай-батышты тавар-жыр бис. Бүрүн башкыга чалбарып, бурган-хүрөңдү дүжүрбей, харын оларын сай-аарылдып, хелээр артырар херек — деп, Чочу-ламын чуту-газыл адымды.

— Ындыг-мындыг харын, бо хуралга ону доктадып, бүгү кожуунарга ол доктадып таарып, улуска угадыр болза эки дээр мен — деп, оон ил-дында орган, дөңгүр сарыг, семан кончук лама чутулаш-дыр.

— Ол ламаны таныыр силер бе? — деп, Селеден айтыр-дым.

— Танымас оор бе. Чөөн кожуунаг улуг ламаан — Лаама деп кижин оо боор-деп, Селед мээң шымыраным тайыбырлап-дыр. Чочу-ламын бетинде мээң көргөним. Орусей дайынын барып тур-ганы «Эмчи-хелчин» дээр Бүрүнчй-хелчин олур.

— Орусар өтүпчү турар деп оон чутузынын кончуу көрдүм бе. Тылалар, орус эи-теринин дуузы-биле эрге-шө-лөдүг аяарга, аяа-ла, ошү чег-лери, оду түктүп оранып, ку-дугурун — деп, Селед аш-тинде шимирей-дыр.

— Чине-даа оду түктүп тур-ла, чон оларын оду аягы деп чүвөн билр аяарган болду ийин — деп тырып кагдым.

— Ол харын шыа, огул — деп, мээң бир таламга ортап Шожан аяк чутулаш-дыр Шожан аякка мурунда жуурункан аяк мен, Сүт-Хоя суму-дугаа ошү бир бай шимирей кыдыркан кыдыр-лаан» дээр Хем-Белдиринге эжелектеп, кары бажылап шат болган чүдө-дир. Намын Топ Норазынга чедир бодунун шимирей херөн чаргылашкан турган агарып үнөн. Ош аяарып үнөн, дедир чанар аяк-а-ла чок апарган, Хем-Белдиринин тудугулашкан аяк-а-ла, аягы аттар черге бижин шат болган. Ынчан тур-тап мышка дааваны кысты-

рым, сып алган. Эмчи-хелчин-ге эжелекти мырынай түрөөн. Ажалда алган эжелек-биле ажалын Эмчи-хелчинин ам-томуна чарылап, көрбө-дүм көргөн. Сынган бут ийип, шүт кылашты албас аяарга, Эмчи-хелчин бутта ба-гы хан чыгган. Ичинган ханнаар дээр бодунун улуг ха-мын бачып билди ишкын чү-вө-биле чөс шалтарга, хан төгүрүкчү болган шүтүл өс-каскай. Хан төгүрүкчүгү Эмчи-хелчин бооп чалааш:

— Орус эмчилерге барып көрө чүү ирги — дээр дээр чүвө.

Шожан ашак арай кайта-лаан дидим кижин болгай. Ынчан Эмчи-хелчин хан бооп чалай бээр, Шожан ашак ошү эттеп кат чызып, аямык, күштөн бээр, оон көрктөн. «Орус эмчилерге көрө чүү ирги» деп чаш-паалан огурун ол лама чүвө-дир. Шожан ашак орустун бот эрге-чатыргалыг күш-а-лыг коллошканын эмчилер-ге чөс бээр, бодунун улуг шалтырышкан ламырын дораан-ла дүй бооп, экиртин каан чүдө-дир. Ынчанга Эм-чи-хелчин эжелектинин оон бүзүрөс апарганнын чыдагылаш-лаа ол.

Улус мылгы-мындыг чүвө-дир чутулашкан ора. дөрөс алап стол, сандыларга бел-алды хире ламалар бооп олурду алды. Оларын орту-ада орган, ырыктан көөрүгү семан кончук хире дөңгүр баштыг, сарыг шыва товууг лама турун келген, шимээр-геп орта улусте холун ке-дүрүп, оокургаарын дилей-дир шыккан.

— Хуралды үрүгүчүлө-дир. Ынчаарга болза бис моон мурунда чутулашкан-ла болгай бис, чүд дээр бис турар уура-халар шаван тур шаван шаван чутулаш-дыр. Бир тээ ол илчыл чүвө болганда, хостуг эрге-шө-лөдүг тускый алган чүвө болганда, хурээге, ламаларга эжелек-тиг хостуг улагтырар, хурээ-лери кожуун бүзүрүгү ту-дуп сайыралдыр, бо хуралга ол кожуунарга ажалдаары-биле ламалардын төлөөрү до-дуржар, мындай аянычтыг шип-тирел турар чүдө-дир бо — дээр, ол лама кымынша ор-ган ламага бир-ле чүвө шы-рамыга, оозу туруп келди.

— Мында оор улус шүпүт улагды берген кижилер шы-жакан. Иң аяныч кижин сен, Бүрүн-Балдыртын эжелек, ха-лы көрөк оо — дээр, Чочу-лама мейче холун аянычты.

— Мыл бо кудумчу ол чарымыла — деп, тодаралды чуту-лаш-дыр.

Хүрөң-баймыга чөдө ман-аал келдим, мурунку өрөөгө кырып көрүмге, кижин ортуга чөдө берген хире ийи кижин олур.

— Чүгө чор сен оол? — деп, оларын бирээз ууза даана-а-ла таакымыла бурулады тыртышкан, чоргаары кончук хевирлди, быткын дайын ала-ган айтыра-дыр.

— Бүрүн-Балдыртын барып эжелек алаар — дидим.

— Чүд дилер сен, кайнаар? — деп бирээз айтыра-дыр.

— Ламалар хуралында кел-дим. Бүрүн-Балдыртын эжелек алаар — деп каталтап чуту-лаш-дым.

Оларын бирээз мындыг ерөөлө кире берди. Элөөн үч болган соода семан кончук диртегер кара ар демги кижин биле кады үвүн келди. Төгө-риг-терик кымыл шокар, кааза кончук торгу токуг Эжик аякында турбушкан, тур мен. Демги эрлерин бирээз мейче көргөп, кыныркан хев-иригүлүгүлө-дир.

— Чүд дилер тур сен оол? — деп ол диртегер кара ар мейлди айтыра-дыр.

— Бүрүн-Балдыртын эжелек алаар — дидим. Олар мейче көрүп алган дыка, чү катты рыштырар, та чүд катты кыж турган улус, мынча чүвө ийн журун билр эвес мен. Демги ол каас товууг аямык ар.

— Бүрүн-Балдыртын ам дораан чөдө бээр — деп чутулаш-ты, өрөөлөгө дедир кире берди.

— Ам чоруг бар ол-ла. Улут улустун адым адаас чор, ол кандай кижин сен, улаанын бар бе сен, чө чоруг бар — деп шымырар эрлерин бир-рээз мей барык-ла кончук. Иштимде шымыр-ла «буржуа-ну» мншын кортар-даа мен. Ламаларын хуралын ам-ла диман көөр-дүр дээр, баа-ла биеги орган черинге келген, олурду алдым. Демги чүвө чутулаш турган ламала аяк бир лама чүвө чутулаш-тыр. Оон чутулашкан чөдө чүвө биелим. Шайбик саа-зын тулуп алган моолтан кон-чү-ла турар болду. Чанында орган ашактарын-даа көөрүм-гө, чүвө-даа мытгылаш, ды-на-ла олурдулар, та чүдү кончук турар ламалар чүвө.

Удугаада каас хелтиг, демги Хүрөң-баймыга көргө-ним ар чедип келген, ол ла-маларын орту-ада олурду алды.

— Ынчаарга болза ам Бүрүн-Балдырты дартга сөс бээр-дир — дээр, чүвө чутулаш тур-ган лама олурду алды. Бүрүн-Балдырты дээр кижин ол тур-ган чүвө-дир ийин мон. Ула-ды берген кижин ынаан деп бодамын, мырынай аяныч: чөдө-дир, ийин кире харын кийи дөс анык ар болду.

Бүрүн-Балдырты койулаан то-гериктей дүрүп каан баа-ла шөйбөк саазын жукулаш, ылай-бөр улусту олуртуу көргөп, кончук-ла эгеледи. Ала карак-ла бо, баа-ла кийи ужуң-баймы билбес, моол ды-ныркан кончаш туруп бер-ди. Та чүдү чутулаш турар кижин, ууру билдирер эвес.

— Силер моолдан билр си-лер бе кыргак? — деп, чаным-да орган Шожан ашактын ку-лаанга шымыраным айтырдым.

— Шожан-шакар дээрден башка, мүн-ле уг-шын биллр-ле оор-дир мен дидир.

— Саймынчыны чүвө кон-чук турары ош ирги? — деп сонугулап айтырдым.

— Сайт, сайт, Сайт эвес, лама кийи эвес бе. Бүрүн-Балдырты дээр кижин ая — деп, Шожан ашактын аяны-гын кончук хевирлди, мээң быткымче иткелди-дир.

Бүрүн-Балдырты моолдан пом-чүп турган чүдүгү дооуушкан олурду алды.

Чүвө чутулаш турган лама-ларын бирээз туруп кел-геп:

— Мындыг аянычтыг шип-тирел үндүргөн чүвө-дир бо, кымыл айтыртыг, бары. азы башкалар аяар бис бе? — деп, улусте көрө-дир. Улус илчыл-дым болду. Лама-ла баа-ла мылчыммы олурар ол.

— Билалар ол-ла, биллр-гир-дир — деп, Чочу-лама алгыра-дыр ой.

— Билалар, билалар — деп, аялар ламалар арзында азын шат үнөр үе-дир.

— Чүдү билалар чүвө, мей-ле билалар мей, силер-нин моолдан кончаш чуту-ган билбелди — деп, Селед ал-гырын чутулаш-дыр.

— Мен баа — деп, Шожан ашак Селедге каттышты.

— Мен баа — деп, ол аяк-ка шымырдым.

— Бис баа — деп бистин артымыстан болтап мурун-аустан дыка хей үнөр үдү.

Бис баа деп алгылаан болганда, Лан ол дөңгүлө ор-ган ашактыг силерге чүдү херек чүвө. Бүрүн-Балдыртын башкымы Бүрүн-Балдырты болган манаа чүвө чутулаш-кынык билдирини-биле демделген чөп. Бистин Тан-ды-Тынамыга эрге-шө-лөдүг тымыскаа чүвө төлөөдө лам-аларын эиэзирин калбартыр, хурээлери кожуун бүзүрүгү тургузар, бо талазы-биле ка-зыг-лаа эрге казылаам чоруду болбас. Чамкын кижилер-нин бо талазы-биле хон-мөгө таралым турар чоруктарын илчылгы бургуу пазал көрө алаар. Орус эмчилер чалаар болган орус чүртүгүн улус көрөлө чоруду турар чорук бистин чүдүлөгө херекчел-пас деп көрө ужуругү бис. Оон орунунга моол нонга өө-рө-ни моол хурээлери бистин улустула чоруду, бо талазы-биле чонга тайыбар ажалыг чорудар апар бис — дээр, баштай чүвө чутулаш турган

лама дыка хей чүвө чуту-лаш-дыр. Ламалар: «Балды-лар! Балдылар!» деп-ле ал-гырын чымып калдылар. Ки-жилерин хей кезин ууру-суурук үнүп эгеледи. Мен ба-ла чанында орган улустун чо-руштарга, оларын айым-биле үнүтүм.

— Чүдү чутулашкан турар улус боор — бо кыргак? — деп, Левин кудумчулап куду кы-лаштаймып орташ. Шожан ашактан айтырдым.

— Ламалар бистин улустун эмчилери чораш болтайлар. Ам оларын орус эмчилер аямык аарыларын шыны-биле эиэзирге, ламаларын ар-тык болуп турар. Ынчанга оларын салдарын таратпас дээр чүвө будудурун турар улус-тур ийин, ламалар аан. Дир чымын Токута болуп турган бижар-дүмалаан улус кодан-коданы-биле кырып турду. Ламалар улуска «чан-гыс ту» дээр эиэзир-лаа бээр дээр чок болчүк чөп. Оон сылаа совет эмчилер мылар болгон, эиэзирини ты-пыл, үлүсү тарып, сыктан-кыткан соода, ол аарыг олчаан чикти. Ам мындыг чүвө ий-мээ чон шыканы. Чөп ко-жуунарын Барын-Хемчикте чон ханын кымынчак суму-сумула, арба-арбаан-биле өтүп турар, инар баа моон — Хем-Белдиринден орус эм-чилер чоруктан диди. Баа-ла ламалар эиел чалап каады-лар ийлаан. Чамкын аяаран улустарын чутулаш-биле алгыра, ол эмчилер ламалар-нын каш-кап аргалар-биле эиел чалаан аарыларын мырынай бажып билр улус диди. Ол-даа шыа, бээрүр мен, Ынчанга бистин аны-к-чалын оолдарым сен, оон ийи Селед сугар дээр шыкын кижилер моол нон-шөйбөк чыттайып, харын сонгар, Сессереже дүгөн өөрөнүр чорупуу болза эки-дир ийин. Ламаларын хуралга чутулашкан турган чүвөлери хоозу чүвө-дир ол. Бистин кончүс оларын дөлөк-дээр. Адырам сен мыла чоруп ту-рар. Ажыларын мында-ла ийлаан харын, кайнаар өөрө-нир болал чоруп кижин сен. Куске — дээр, Шожан ашак менден айтыртыг салып эгеле-ди.

— Орус эмчилерге хеме-чел эжылдап тур мен, оон ийи эиелге өөрөнүр болал чорупуу кижин мен ийин — дидим.

— Кончук шыа болал алган кижин-дир сен. Келгизиле ты-ва эжелеринг болуп бис. Куду ол орус эмчилерг чөс эиел-ге чөри көрөм, маталым — деп, Шожан ашак үлүсүлөй араар чутулаш-дыр. «Шыпа-ла 2-3 чүдү бургулаар мындыг улуг эиел чөри хамаан чок, эиел деп чүвөнүн сураан билбейн чораш мен били аяа өөрөнүр деп келчү турар апарган, маталыг-ла шат-дыр аа бол деп болал чоруп мен. Шожан ашак-биле байырла-наш, чамкымтын. Шыпа-ла оон чутулаш чүвөнүн аянын биллр адырыга мээзө дыка аянычтыг болган. Чүгө дээр, ол чымыл чалак чөри ийн айткымын дээр, аяа, моон мурунда турган тибет эиелге чөри хамаан, ламаларын эиелешкени калды-ка-маталында кадыг-да аямы чок деп көргөн чүвө-дир. Намын сен дугаар улут хуралын шиптирлерин күсүдир дээр Бүгү-тыла Арат Республикка кадык калдылаа сай аярылар аямыга боду алга демекте чоруп турган. Ынчанга ла-малар, хамнар оларын су-дун эжелерг кижилер бугу-ла арталар биле удурткан, ху-рал-сугула, чымыл кылып тур-ган ол. Ынчалга-даа Тыл Арат Республиканын револю-цон мамныг улуттукту бол-гаш эжелекчиг эрга-дуржу-галарын ачымында, ты-ва улус ол бергелери аяны ар-тып турган. Бо демекте со-вет медшпанын улугер-дур-жулаа, херек кырында ко-суп турар чедилшинери араттарын бодуун талазы-ге буурушты мылаан-да. Ол мынд болбас арга-даа чок. Оон соода чүд — дээр чык болган Ола биле Москваге өөрөнүр хапкан бис.

— Чүдү чутулашкан турар улус боор — бо кыргак? — деп, Левин кудумчулап куду кы-лаштаймып орташ. Шожан ашактан айтырдым.

— Ламалар бистин улустун эмчилери чораш болтайлар. Ам оларын орус эмчилер аямык аарыларын шыны-биле эиэзирге, ламаларын ар-тык болуп турар. Ынчанга оларын салдарын таратпас дээр чүвө будудурун турар улус-тур ийин, ламалар аан. Дир чымын Токута болуп турган бижар-дүмалаан улус кодан-коданы-биле кырып турду. Ламалар улуска «чан-гыс ту» дээр эиэзир-лаа бээр дээр чок болчүк чөп. Оон сылаа совет эмчилер мылар болгон, эиэзирини ты-пыл, үлүсү тарып, сыктан-кыткан соода, ол аарыг олчаан чикти. Ам мындыг чүвө ий-мээ чон шыканы. Чөп ко-жуунарын Барын-Хемчикте чон ханын кымынчак суму-сумула, арба-арбаан-биле өтүп турар, инар баа моон — Хем-Белдиринден орус эм-чилер чоруктан диди. Баа-ла ламалар эиел чалап каады-лар ийлаан. Чамкын аяаран улустарын чутулаш-биле алгыра, ол эмчилер ламалар-нын каш-кап аргалар-биле эиел чалаан аарыларын мырынай бажып билр улус диди. Ол-даа шыа, бээрүр мен, Ынчанга бистин аны-к-чалын оолдарым сен, оон ийи Селед сугар дээр шыкын кижилер моол нон-шөйбөк чыттайып, харын сонгар, Сессереже дүгөн өөрөнүр чорупуу болза эки-дир ийин. Ламаларын хуралга чутулашкан турган чүвөлери хоозу чүвө-дир ол. Бистин кончүс оларын дөлөк-дээр. Адырам сен мыла чоруп ту-рар. Ажыларын мында-ла ийлаан харын, кайнаар өөрө-нир болал чоруп кижин сен. Куске — дээр, Шожан ашак менден айтыртыг салып эгеле-ди.

— Орус эмчилерге хеме-чел эжылдап тур мен, оон ийи эиелге өөрөнүр болал чорупуу кижин мен ийин — дидим.

— Кончук шыа болал алган кижин-дир сен. Келгизиле ты-ва эжелеринг болуп бис. Куду ол орус эмчилерг чөс эиел-ге чөри көрөм, маталым — деп, Шожан ашак үлүсүлөй араар чутулаш-дыр. «Шыпа-ла 2-3 чүдү бургулаар мындыг улуг эиел чөри хамаан чок, эиел деп чүвөнүн сураан билбейн чораш мен били аяа өөрөнүр деп келчү турар апарган, маталыг-ла шат-дыр аа бол деп болал чоруп мен. Шожан ашак-биле байырла-наш, чамкымтын. Шыпа-ла оон чутулаш чүвөнүн аянын биллр адырыга мээзө дыка аянычтыг болган. Чүгө дээр, ол чымыл чалак чөри ийн айткымын дээр, аяа, моон мурунда турган тибет эиелге чөри хамаан, ламаларын эиелешкени калды-ка-маталында кадыг-да аямы чок деп көргөн чүвө-дир. Намын сен дугаар улут хуралын шиптирлерин күсүдир дээр Бүгү-тыла Арат Республикка кадык калдылаа сай аярылар аямыга боду алга демекте чоруп турган. Ынчанга ла-малар, хамнар оларын су-дун эжелерг кижилер бугу-ла арталар биле удурткан, ху-рал-сугула, чымыл кылып тур-ган ол. Ынчалга-даа Тыл Арат Республиканын револю-цон мамныг улуттукту бол-гаш эжелекчиг эрга-дуржу-галарын ачымында, ты-ва улус ол бергелери аяны ар-тып турган. Бо демекте со-вет медшпанын улугер-дур-жулаа, херек кырында ко-суп турар чедилшинери араттарын бодуун талазы-ге буурушты мылаан-да. Ол мынд болбас арга-даа чок. Оон соода чүд — дээр чык болган Ола биле Москваге өөрөнүр хапкан бис.

— Чүдү чутулашкан турар улус боор — бо кыргак? — деп, Левин кудумчулап куду кы-лаштаймып орташ. Шожан ашактан айтырдым.

— Ламалар бистин улустун эмчилери чораш болтайлар. Ам оларын орус эмчилер аямык аары